

Onko makrotaloustiede kriisissä?

Vesa Kannianen

Professori

Kansantaloustieteen laitos, Helsingin yliopisto

Juha Tarkka (2006) esittää kirjoituksessaan ”Onko suomalainen makrotaloustiede kriisissä?” huolensa makrotaloustieteen tilasta ja tulevaisuudesta Suomessa. Kirjoitus on perusteltu arvio. Se on kuitenkin ilmeisen kapea-alainen.

Kansantaloustieteen muuttunut profiili

Makrotalousteoria oli aikanaan täysin keskeinen kansantaloustieteen kivijalka. Tilanne on tänään **kuitenkin toinen monista eri syistä**. 1) Rakenteellisten taloudellisten tekijöiden (vahvistuneet julkiset menotaloudet ja verotukseen liittyvät kannustinongelmat, kilpailun vahvistuminen globaalisti, markkinoiden monipuolistuminen ja monimutkaistuminen) merkitys kansakuntien hyvinvoinnin taustalla on nousut prioriteettijärjestyksessä suhdanneongelman rinnalle ja ohitse. Kaikki tämä on näkynyt myös tieteenalamme tutkimuksen painopistealueiden muutoksena. 2) Tarkan kuvaama modernin dynaamisen makrotalousteorian vallankumous ei ole likimainkaan verrattavissa siihen vallankumoukseen, joka on tapahtunut muual-

la kansantaloustieteessä 1970-luvulta lähtien. Informaation teorian vallankumous (adverse selection, moral hazard), peliteoreettisten välineiden tuleminen kansantaloustieteeseen, sopimusteorian synty esimerkiksi yritysrahoituksen teorian alalla, innovaatioiden merkitys kasvun kannalta ja niihin liittyvien mekanismien teoria, optimaalisen verotuksen teorian vallankumous ja tulonjako-ongelman haasteet (joihin makrotalousteorialla ei ole mitään annettavaa) ovat mullistaneet kansantaloustieteen profiilin. 3) Poliitiikan, painostusryhmien ja talouden vuorovaikutuksen teoria on vallannut oman markkinansa tieteenalamme syvillä vesillä.

Mainituista syistä muualla kuin makrotalousteoriasta lähtevillä tutkimusalueilla on tapahtunut aluevaltauksia ja läpimurtoja. Julkisen talouden teoria, informaation taloustiede, toimialan taloustiede, peliteoria ja poliittinen taloustiede ovat vakiinnuttaneet sen asemansa, jota niillä aikaisemmin ei voinut olla.

Kohden ihmistiedettä

Yhteiskuntatieteissä on toisaalta nähtävissä aikaisempaa pidemmälle menevä integroitumisen

tendenssi yli tieteenalojen. Utopia on muuttumassa todellisuudeksi. Ihmisyhteisön sisäisen sosiaalisen vuorovaikutuksen tutkimuskenttä on paljastanut mekanismeja, joita koskeva tutkimus sisältää mahdollisuuden tieteenalojen ylimenevään vuoropuheluun tyystin eri tavalla kuin taannoin. Niinpä kansantaloustiede menetelmällisesti muihin nähden ylivertaisena on imperialistinen. Se on vallannut tutkimusalueita sellaisilta perinteisiltä yhteiskuntatieteellisiltä alueilta, kuten filosofia, sosiologia ja politiologia, ja sen menetelmällinen yhteys eräisiin biologian tutkimusteemoihin on silmiinpistävä. Kun monet taloustieteen osa-alueet tänä päivänä edustavat aitoja ihmistieteitä, dynaamisessa makrotalousteoriassa ihmistä ei näy. Sen mallistossa painottuvat tekniset yksityiskohdat ja on vaikeata välttää sen ad hoc luonnetta huolimatta pyrkimyksestä lähteä liikkeelle mikrotalousteoreettisista fundamenteista, preferensseistä ja teknologiasta.

Maailman jäsentämisessä on mainituista syistä ollut mahdollista tuoda analyyttiseen työhön mukaan yhä enemmän aitoja inhimillisen käyttäytymisen elementtejä. Kansantaloustieteestä on muodostumassa ihmistiede. Kokeellisen taloustieteen tuleminen vahvistaa niin ikään tätä ilmiötä. Tämä myös on heijastunut niissä valinnoissa, joita kansantaloustieteen Nobel-komitea on jo vuosia tehnyt. Samalla paluu Adam Smithin teksteihin on tehnyt comebackin.

Mainitut kansantaloustieteen menestysaskeleet tarjoavat dynaamista makrotalousteoriaa paremmat välineet sellaisten akuuttien ihmiskunnan kohtalon kysymysten analysointiin kuten ovat 1) ympäristömuutosten hallinta, 2) taloudellisen kehityksen ja maailman köyhyyden haasteet, 3) globalisaatio, 4) väestön ikääntymisen teollistuneissa maissa jne. Samalla kysymys

kapitalistisen talouden toimintamekanismeista ja niiden roolista hyvinvoinnin luomisessa kuin myös sen jakautumisessa on saanut merkittävää läpivalaistusta tavalla, johon makrotalousteoria ei tarjoa välineitä.

Riskit ja makrotalousteoria

Mainitut kehitystrendit tarjoavat selityksen niille havainnoille, jotka Juha Tarkka on korrektisti dokumentoinut. Niiden ohella on mahdollista esittää myös kysymys, kuinka kattavasti moderni makrotalousteoria lopulta voi vastata aidosti makrotaloudellisiin kysymyksiin. Oman tulkintani mukaan makrotalouspolitiikan tutkimuksen yksi merkittävä vaje liittyy alan tutkimuksen puutteelliseen kykyyn jäsentää politiikan lähtökohtia mm. riskivakuutus-teorian näkökulmasta. Korko- ja inflaatiopolitiikkaa tarvitaan nimenomaan siksi, että sen avulla makropolitiikka toimii vakuutuslaitoksenä niiden riskien realisoituessa, joita vastaan markkinat eivät vakuutuksia tarjoa. On silti ollut vaikeata nähdä, miten makrotalousteoria olisi auttanut esim. sen arvioimista, miten vakuutusmaksut tulisi kansalaisten kesken oikeudenmukaisella tavalla jakaa. Samalla makrotalousteoria vaikkenee yhteiskunnallisen tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden polttavista kysymyksistä eikä sen avulla voida arvioida hyvinvointiyhteiskuntaan liittyviä kysymyksiä.

Mitä on makrotalousteoria?

Kun aikanaan makrotalousteorian keskeistä ydintä olivat kysymykset säästämiskäyttäytymisestä, investointien määrääntymisestä ja työmarkkinoiden toiminnasta, nämä ovat tänä päivänä eriytyneet omiksi tutkimusalueikseen. Ne ovat silti osa makrotalousteoriaa, vaikka

niiden parissa työskentelevät tutkijat eivät ottaisi seuraavaa askelta, ts. askelta kohden dynaamisia, yleisen tasapainon makromalleja. On mahdollista kysyä, onko Juha Tarkan makrotaloudellinen rajaus liian suppea. Siinä ei myöskään ole sijaa kasvuteorialle, modernin makrotalousteorian keskeiselle osa-alueelle. Tästä perspektiivistä on pakko tunnustaa, että uudempi dynaaminen makrotalousteoriat tarjoaa välineitä ja kykenee vastaamaan vain rajoittuneeseen kysymysten joukkoon. Monimutkaisen maailmamme jäsentämisessä sen käyttöarvo yhdessä muiden kansantaloustieteen tutkimustraditioiden kanssa on varsin arvokas. Tänä päivänä se on kuitenkin taannoisen kivijalan asemesta nähtävä yhtenä kansantaloustieteen erityisalueista.

Viimeisen 15 vuoden aikana Talouden rakenteiden ja kasvun tutkimusyksikkö (RAKA) on ollut Suomessa se yksikkö, joka on eniten käyttänyt tutkimusresursseja ja vaikuttanut akateemisen tutkimuksen suuntautumiseen. RAKAn linjassa on kuitenkin nähtävissä selkeä tutkimusstrateginen valinta: dynaaminen moderni makrotalousteoriat on lähes tyystin puuttunut RAKAn tohtorikoulutusohjelmasta puhumattakaan siitä, että se olisi ollut tohtoriopiskelijoiden painopistealue.

Paradigman tuleminen

Askel modernin makrotalousteoriat paradigmaan on pieni niiltä, joiden ekonomistisivistyksen kuuluu perinteinen makrotalousteoriat. Sen dynaamiset sovellukset mm. valtion budjettirajoituksen rooli, aikakonsistenssiongelmata ja optimaalisen rahapolitiikan teoria toki sisältyivät jo 1970-luvulla kurssiopetukseen. Rationaalisten odotusten tuleminen tapahtui amerikkalaisessa ja brittiläisessä traditiossa niin ikään jo

1970-luvulla ja oli jo tuolloin osa makrotaloustieteellisen opetuksen ydintä. Dynaaminen ohjelmointi teki tuloaan Kydlandin ja Prescottin kontribuution jälkeen. Friedmanin ja Phelps argumentaatio pystysuorasta Phillips-käyrästä oli osa opetusta (vaikka inflaationormin tuleminen sittemmin onkin ko. käyrän taittanut vaaka-asentoon).

Tutkimuksen suuntaamisen näkökulmasta onkin ehkä oleellisempaa kysyä, mitkä ovat ne avoimet kysymykset, joihin vastauksia ei tunneta, joissa on kontribuutiomahdollisuuksia ja joihin siksi syntyy kiinnostus suunnata aikaisempaa enemmän perustutkimusta. Juha Tarkka mainitsee kolme teemaa: USA:n kaksoisvajeta, EU:n kasvu- ja vakaussopimusta ja Kiinan valuuttakurssipolitiikka. Vaikka on syytä yhtyä näiden haasteiden tärkeyteen, ei ole selvää, minkälainen perustutkimuksellinen lisäsaatus tuottaisi sellaista lisäarvoa, joka auttaisi näitä haasteita ratkaisevasti uudella tavalla jäsentämään. Haasteen voisi heittää Juha Tarkalle takaisin. Olisiko aihetta laatia lista tai peräti tutkimusohjelma niistä keskeisistä kysymyksistä, joihin perustutkimuksen keinoin on tuotavissa lisävalaistusta? Yllä mainitut kolme teemaa ovat ilmeisesti liian yleisiä.

Tutkimusrintamat

Juha Tarkan arvio sisältää merkittävän yleiskysymyksen: miten tieteellisen perustutkimuksen painopistealueet määräytyvät tai miten niiden tulisi määräytyä? Tiedehistorian keskeinen opetus on, että ulkoa tuleva ohjailu vääristää. Maassa, jonka korkeakouluissa opettaja- ja tutkijavoimat ovat alueellisesta hajauttamisesta johtuen kansainvälisesti alimitoitettuja, jokainen opettaja on lisäksi tavallaan kymmenottelija. Hän monesti pyrkii seuraamaan, jopa

kontribuoimaan useallakin eri tutkimusalueella. Suppea-alaisiin opettajiin ei ole tavallaan varaa. Käy myös niin, että opettajat tutkijanuransa aikana liikkuvat tutkimusalueelta toiselle. Vaikka oma yliopistovirkani on makrotalousteorian virka, olen siirtynyt muille tutkimusalueille (verotus, yrittäjäys, rahoitus, talouden etiikka) tehtyäni nuorempana tutkimustyötä juuri rahamarkkinoiden ja makrotalousteorian alueella. Opetettuani makrotalousteoriaa yli 10 vuotta, olen kokenut hyväksi jättää sen nuoremmille ja suunnata opetusresurssini alueelle, jossa itselläni tänä päivänä on suhteellinen etu. En ole poikkeus vaan sääntö. Julkistalouden kollegani Erkki Koskelan tutkimustyö on pääsääntöisesti muuta kuin julkistaloutta (työmarkkinat, metsätalous ym.), kansainvälisen kaupan teorian kollegani Tapio Palokangas tekee lähinnä kasvuteoriaa jne. On mahdoton hyväksyä Juha Tarkan implikaatiota, että tämä kehitys olisi sosiaalisesti epäoptimaalista.

Makrotalousteorian opetus

Sen valossa, mikä on kansantaloustieteen luonne tänä päivänä, on vaikea yhtyä Juha Tarkan agendaan tutkimuksen uudelleensuuntaamis-

ta yliopistoissa makrotaloustieteen uuteen konsensusukseen. Ratkaisu on haettava muulta suunnalta.

Lähden siitä ajatuksesta, että tutkimuksellinen suuntaus ei ole eikä saa olla ylhäältä ohjattua. Tieteen markkinat hakevat omat ratkaisunsa, joka on tehokkaampi ja tuloksekkaampi kuin on ylhäältä ohjattu käskytyks. Jos tämä hyväksytään sosiaalisen arvioinnin lähtökohdaksi, on mahdollista rajata Juha Tarkan huoli opetuksen sisältöön liittyväksi. Siitä ei voi tinkiä, että yliopistolaitosten tehtävä ja vastuulla on parhaalla tavalla pyrkiä huolehtimaan siitä, että keskeiset osa-alueet ekonomistikoulutuksessa aina tulevat katetuiksi. Tässä suhteessa on tarkistamisen varaa. On helppo yhtyä siihen toiveeseen, että dynaamisen makrotalousteorian rooli yliopiston koulutusohjelmassa tulee tarkistettua ja päivitettyä. Samalla ilmaisen tyytyväisyyteni Juha Tarkan keskusteluavauksesta. □

Kirjallisuus

Tarkka, J. (2006), ”Onko suomalainen makrotaloustiede kriisissä?”, *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 102: 243–252.